

Ο ΑΒΕΡΡΟΗΣ ΚΑΙ ΤΟ CHATGPT: ο υλικός νους της ανθρωπότητας

SHUTTERSTOCK

Από την Κόρδοβα του 12ου αιώνα ως τα data centers της Σίλικον Βάλεϊ, το ερώτημα παραμένει το ίδιο: τι σημαίνει «νοημοσύνη»; Ο Αριστοτέλης, ο Αβερρόης και η τεχνητή νοημοσύνη συναντιούνται σε μια απρόσμενη φιλοσοφική συνέχεια που αγγίζει τα όρια της μεταφυσικής

Γράφει ο **Δημήτρης Ψυχονιός**

Εως πρόσφατα καθηγητής στο Πάντειο Πανεπιστήμιο, στο Τμήμα Επικοινωνίας, Μέσων και Πολιτισμού (1993-2009), για πολλά χρόνια διευθυντής του Τομέα Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας και του Δημοσιογραφικού Εργαστηρίου

Μπορούμε νομίζω να συμφωνήσουμε, προσφεύγοντας σε ορισμό ηλικίας 850 ετών που θα παρουσιαστεί αναλυτικότερα παρακάτω, ότι τα διάφορα chatbox (ChatGPT, Copilot, Grok, Deepseek, Mistral, ...), είναι Συσκευές στις οποίες παρέχεται μέσω του Ιντερνετ το πλήρες σώμα των προϊόντων της ανθρώπινης δημιουργικότητας [κείμενα, ήχοι, εικόνες – για την ώρα] τα οποία [μετά από επεξεργασία]... μπορούν να χρησιμοποιηθούν από κάθε μέλος της ανθρωπότητας, κάθε στιγμή προσφεύγοντας σε αυτές σαν σε εγκυκλοπαίδεια, σε θησαυρό γνώσεων, για να κάνει κτήμα του το λήμμα που τον ενδιαφέρει κάθε άνθρωπος. Αυτό μπορεί να γίνεται γιατί η μεγαλύτερη μηχανή που έχει φτιάξει ποτέ ο άνθρωπος, το Ιντερνετ, μεγαθύνεται τρομακτικά με την προσθήκη των διαφόρων συσκευών τεχνητής νοημοσύνης, δηλαδή «υπολογιστικών συστημάτων που μπορούν να εκτελέσουν εργασίες που συνήθως αποδίδονται στην ανθρώπινη νοημοσύνη, όπως να μαθαίνουν, να συλλογίζονται, να λύνουν προβλήματα, να αντιλαμβάνονται και να παίρνουν αποφάσεις», αντιγράφω από τη Βικιπαίδεια – όπως άλλωστε κάνει και ο θρασύτατος Ιλόν Μασκ στην «αμερόληπτη» Grokipedia του· χωρίς να μας το λέει ώστε να μας την πουλήσει σαν νέο προϊόν.

Τεχνητές φιλοδοξίες

Οι κατασκευαστές των συσκευών τεχνητής νοημοσύνης φιλοδοξούν να αντικαταστήσουν –ή να επαναπροσδιορίσουν– όλες τις συσκευές, όλα τα τεχνουργήματα αλλά και τα νοητικά και καλλιτεχνικά δημιουργήματα που έχει φτιάξει ως τώρα ο άνθρωπος, να υποκαταστήσουν δηλαδή τον *homo faber*, *homo ludens*, *homo architectus*..., συνολικά δηλαδή τον *homo sapiens*, με σαπιένστερνη από αυτόν συσκευή. Η εδραία σε γιγαντιαία data center TN θα σκέπτεται και θα αποφασίζει, τα ρομπότ θα εκτελούν, κάποιοι άνθρωποι ίσως θα υπάρχουν για να ελέγχουν την TN ώστε να μην τους καταστρέψει και οι υπόλοιποι –αν υπάρχουν υπόλοιποι– θα ζουν ζωή χαρισάμενη κολυμπώντας στο Αιγαίο, σε τροπικά νησιά ή και στην απαλή μεσοαστρική σκόνη. Τα έχουμε διαβάσει σε μυθιστορήματα επιστημονικής φαντασίας που τα έχει διαβάσει και η TN και θα διαβάζει όλα όσα παράγονται στο εξής από ανθρώπους ή από την ίδια –εκτός και αν τα γράφουμε με το χεράκι μας σε σημειωματάρια σε δωμάτια που δεν θα έχουν κάμερες να τα δει και να τα αρπάξει.

Προφανώς, εφημερίδες και δημοσιογράφοι θα έχουν λόγο ύπαρξης μόνο ως παραγωγοί κειμένων, εικόνων, ήχων που θα τροφοδοτούν την TM, η οποία θα τα επεξεργάζεται σε συνάφεια με όλα όσα γνωρίζει ως τώρα και –αναλόγως αν ανήκει στον Μασκ ή στον Μπέζος, στο Κρεμλίνο ή στον Λευκό Οίκο ή στην Κομισιόν– θα τα διαχέει ως είδηση μέσα από τους υπολογιστές μας. Μπορούμε βεβαίως να σκεφθούμε και μέλλον όπου συσκευές συνδεδεμένες με αυτές της TN καταγράφουν τα πάντα: βλέπουν τα πάντα, ακούν τα πάντα, οσφρίζονται, γεύονται, ακουμπούν και έχουν αφή των πάντων – και μας επιστρέφουν πραγματώσεις του κόσμου σαν αυτές που έχουμε και εμείς με τις αισθήσεις μας. Πραγματώσεις που θα μπορούν να είναι διάφορα «αφηγηματικά είδη»: ειδήσεις, μυθιστορήματα, τραγούδια, φιλμ – και με τη βοήθεια εκτυπωτών 3D φαγητά με γεύση και οσμή που θα ταιριάζουν στα γούστα μας που θα τα γνωρίζει από τσιπ συνδεδεμένα στον εγκέφαλο μας, τα οποία θα εκπέμπουν τις σκέψεις και τις επιθυμίες μας – ακόμα και τις υποσυνείδητες. Για την ώρα, θα πρέπει μόνοι μας να εξηγήουμε στο ChatGPT τι είδους πορνό θέλουμε να δούμε, αφού ο κ. Αλτμαν βιάζεται να εκμεταλλευθεί αυτή τη χρυσοφόρο αγορά, γιατί αλλιώς πώς θα φέρουν κέρδη τα δισεκατομμύρια δισεκατομμυρίων που επενδύονται στις συσκευές του;

Με άλλα λόγια, η TN θα έχει αναλάβει όλα τα μέσα, τα media, με τα οποία επικοινωνούν οι άνθρωποι μεταξύ τους και με τον κόσμο. Αυτό, υποθέτω, εννοούν όσοι υποστηρίζουν ότι έχουμε να κάνουμε με αλλόκοτη, εξωγήινη μορφή νοημοσύνης που θα καταστρέψει τη δική μας, τη φυσική ανθρώπινη νοημοσύνη.

Πράγματι, από φυσικαλιστική (physicalist) άποψη, από την άποψη δηλαδή αυτών που πιστεύουν ότι ο κόσμος όλος υπακούει στους

νόμους της φυσικής, έτσι θα γίνει: αν η συνείδηση, ο νους δεν είναι κάτι «μεταφυσικό», αλλά «αναδύεται» από τις φυσικές λειτουργίες των νευρώνων του εγκεφάλου μας, τότε και οι νευρώνες-τσιπ που μιμούνται τους βιολογικούς νευρώνες αναδύουν και αυτοί νοημοσύνη –ίσως «πυριτική νοημοσύνη», αφού τα τσιπ δεν είναι παρά πυρίτιο, άμμος, χώμα με κατάλληλα συναρμολογημένους κόκκους. Από πυρίτιο, πηλό, δεν έφτιαξε ο Γιαχβέ τους ανθρώπους;

Πώς μαθαίνουμε εμείς και οι συσκευές TN;

Ας αφήσουμε τις υψιπετείς σκέψεις και ας γυρίσουμε στους ορισμούς: οι υπολογιστές της TN μπορούν «να μαθαίνουν, να συλλογίζονται, να λύνουν προβλήματα, να αντιλαμβάνονται και να παίρνουν αποφάσεις», μας λέει η Βικιπαίδεια. Κάθε μια από αυτές τις αυτονόητες στην καθημερινότητα μας δραστηριότητες έχει ταλαιπωρήσει φιλοσόφους και επιστήμονες επί χιλιάδες χρόνια – και τους ταλαιπωρούν ακόμα. Τι είναι «ανθρώπινη νοημοσύνη»; Τι και πώς μαθαίνουν οι άνθρωποι ώστε να συλλογίζονται και να παίρνουν αποφάσεις;

Θα απομονώσουμε το πρώτο και κεντρικό ζήτημα, τη «μάθηση», γιατί αν δεν «μαθαί-

νουν» οι άνθρωποι, τότε οι υπολογιστές δεν θα υπήρχαν καν για να μπορούν να κάνουν οτιδήποτε.

Η μάθηση είναι γενικά απόκτηση γνώσης, είτε πρωταρχική από κάποιον άνθρωπο, είτε μέσω διδασκαλίας και μίμησης από άνθρωπο σε άνθρωπο. Πώς όμως γνωρίζουν οι άνθρωποι τον κόσμο; Με τις αισθήσεις είναι η πρόχειρη απάντηση, αλλά ξέρουμε ότι οι αισθήσεις πολύ συχνά ψεύδονται, μας δείχνουν ότι ο ήλιος είναι μικρό λαμπερό τόπι που γυρίζει γύρω από τη γη. Μπορεί να αποκτήσει η ανθρωπότητα έγκυρη γνώση; Και πώς την αποκτά;

Από την αρχαιότητα ήδη, υπήρχαν ακραίες ακυρωτικές απόψεις ως προς το ζήτημα: *πάντων χρημάτων μέτρον άνθρωπος* είχε αποφανθεί ο Πρωταγόρας και ο Γοργίας ήταν ακόμα ριζοσπαστικότερος: «*δεν υπάρχει τίποτα· αλλά και αν υπάρχει, δεν μπορούμε να το γνωρίσουμε· όμως και αν μπορούσαμε να το γνωρίσουμε, δεν μπορούμε να το μεταδώσουμε στους άλλους*». Αν είναι έτσι τα πράγματα, ούτε να φιλοσοφούμε μπορούμε, ούτε να κάνουμε επιστήμη, ούτε να κάνουμε υπολογιστές, internet, LLM, Chatbox. Επρεπε να δοθεί πειστική απάντηση, ότι *μπορούμε να γνωρίζουμε*, αλλιώς όλες οι φιλοσοφικές σχολές θα έπρεπε να κλείσουν. Οι απαντήσεις είναι ουσιαστικά

→
Ο Αριστοτέλης όπως απεικονίστηκε από τον Ραφαήλ στη διάσημη «Σχολή των Αθηνών» (1508-1511)

τρεις. Η υλιστική, που λέει πως η δυνατότητα απόκτησης και επεξεργασίας γνώσης δεν είναι παρά φυσική διαδικασία: όπως οι συνδυασμοί μορίων και ατόμων δίνουν τη ζωή, οι ίδιοι συνδυασμοί –με τρόπους που δεν τους γνωρίζουμε όλους ακόμα– δίνουν και τα νοητικά φαινόμενα, συνείδηση του κόσμου, γνώση, σκέψη. Ο ιδεαλισμός που στην ακραία του μορφή υποστηρίζει πως ο κόσμος δεν υπάρχει, αλλά είναι ψευδαίσθηση, γέννημα του νου. Και τέλος ο δεισμός, που υποστηρίζει πως, πέρα από την ύλη της φυσικής, υπάρχουν και μεταφυσικές ουσίες που διαμορφώνουν και τη φύση και τον νου – κατηγορία στην οποία ανήκουν ο Πλάτων και ο Αριστοτέλης.

Πλατωνικές ιδέες, αριστοτελική νοολογία

Ο Πλάτων αποφάνθηκε ότι υπάρχει κόσμος, αλήθεια, γνώση, που την εγγυάται ο αθάνατος κόσμος των ιδεών. Οι άνθρωποι, στις μετεμψυχώσεις μας, γνωρίσαμε αυτόν τον ουράνιο κόσμο και στην εφήμερη θνητή μας ύπαρξη επί της γης θυμόμαστε αυτά που είδαμε και έτσι γνωρίζουμε τον κόσμο: όλοι καταλαβαίνουμε ότι αυτό το αντικείμενο μπροστά μας είναι τραπέζι, και μπορούμε να μιλήσουμε για αυτό, διότι θυμόμαστε την

ιδέα του τραπεζιού που αντικρίσαμε κάποτε. Η γνώση είναι ενθύμηση, είπε ο Πλάτων.

Ενώ η θεμελιώδης πλατωνική έννοια της «ιδέας» είναι πασίγνωστη και μέρος του καθημερινού λόγου, η κρίσιμη αριστοτελική έννοια του «νου» και η «νοολογία» που χτίζεται πάνω σε αυτή, η οποία παίζει αντίστοιχο ρόλο με την πλατωνική ιδέα στην αριστοτελική γνωσιοθεωρία, είναι σχεδόν άγνωστα – ίσως επειδή είναι ριζοσπαστικά είναι επικίνδυνα, όπως θα δούμε. Αλλά και προφητικά: ο αριστοτελικός «υλικός νους» με τον οποίο οι άνθρωποι σκεπτόμαστε και επικοινωνούμε λειτουργεί όπως τα Large Language Models της σημερινής τεχνητής νοημοσύνης, υποστήριξε πριν από 850 χρόνια ο Αβερρόης (1126 - 1198), μεγάλος Αραβας αριστοτελικός φιλόσοφος που έζησε στην Κόρδοβα της σημερινής Ισπανίας.

Αλλά έχουν κάτι να μας πουν σήμερα άνθρωποι όπως ο Αριστοτέλης και ο Αβερρόης, που δεν ήξεραν καν ότι υπάρχει η Αμερική, που δεν είχαν υπολογιστές και πίστευαν ότι ο Ήλιος γυρίζει γύρω από τη Γη; Ούτε ο Πλάτων τα ήξερε αυτά, όμως κάποιοι υποστηρίζουν ότι «όλη η φιλοσοφία δεν είναι παρά υποσημειώσεις στον Πλάτωνα» – ο σοφός Αβερρόης πάντως πίστευε πως η φιλοσοφία είναι υποσημειώσεις στον Αριστοτέλη.

Οι κατασκευαστές των συσκευών τεχνητής νοημοσύνης φιλοδοξούν να αντικαταστήσουν τον homo faber, τον homo ludens, τον homo architectus, συνολικά δηλαδή τον homo sapiens, με σαπιένστερη από αυτόν συσκευή. Η εδραία σε γιγαντιαία data center TN θα σκέπτεται και θα αποφασίζει, τα ρομπότ θα εκτελούν

Ο Αριστοτέλης απορρίπτει ρητά τη θεωρία των ιδεών και την αθανασία της ψυχής και ούτε καν ασχολείται με τις μετεμψυχώσεις. Βεβαίως κάθε άνθρωπος, κάθε ζωντανή ύπαρξη –ακόμα και τα φυτά– έχει ψυχή. Αναλύει δια μακρών στο *Περί Ψυχής*, ένα από τα ύστερα και σημαντικότερα έργα του, τις θεωρίες των προηγούμενων σοφών για το είναι η ψυχή και τις απορρίπτει ως ανεπαρκείς, περιγράφει τις αισθήσεις, τη φαντασία, τους τρόπους που αισθανόμαστε και σκεπτόμαστε. Τον ενδιαφέρει να ξεχωρίσει με σαφήνεια ότι άλλο είναι τα «αισθήματα», τα σήματα που φθάνουν στο σώμα μας –στο νευρικό σύστημα θα λέγαμε σήμερα– μέσω των αισθήσεων, και άλλο η σκέψη. Ο Αριστοτέλης ήθελε να λύσει –και μάλλον τα κατάφερε – αυτό που ονομάζουμε σήμερα «the hard problem of consciousness»: στο περίωνυμο Κεφάλαιο Γ.5 (το 5ο κεφάλαιο του 3ου βιβλίου του *Περί Ψυχής*) συμπεραίνει ότι για να έχουν οι άνθρωποι νοημοσύνη, να μπορούν να γνωρίζουν τον κόσμο, να σκέπτονται και να επικοινωνούν, «είναι ανάγκη μέσα στη ψυχή» να υπάρχει ένας νους που, όπως η ύλη, «γίνεται τα πάντα» και ένας δεύτερος «που παράγει τα πάντα», όπως το φως που κάνει να εμφανίζονται τα χρώματα.

Οι δύο αριστοτελικοί νόες

Με άλλα λόγια, υπάρχει ο νους που ο Αλέξανδρος Αφροδισιεύς (~200 μ.Χ.) ονόμασε «υλικό νου», που είναι *δυνάμει* τα πάντα, δηλαδή, μέσω των αισθήσεων και της φαντασίας (που μετατρέπει τα σήματά τους σε άυλα σημεία) μπορεί, δύναται, να φέρει μέσα μας ως νοητά όλα αυτά που μας περιτριγυρίζουν – δεν είναι υλικός με την έννοια του «χειροπιαστού» αλλά με την έννοια «του υλικού αιτίου» στον Αριστοτέλη: κάθε υπόστρωμα το οποίο μπορεί να αποκτήσει μορφή και να γίνει ουσία. Αλλά για να συμβεί αυτό, πρέπει να επέμβει ο δεύτερος και ανώτερος νους (ο Αλέξανδρος τον βάφτισε «ποιητικό», γιατί

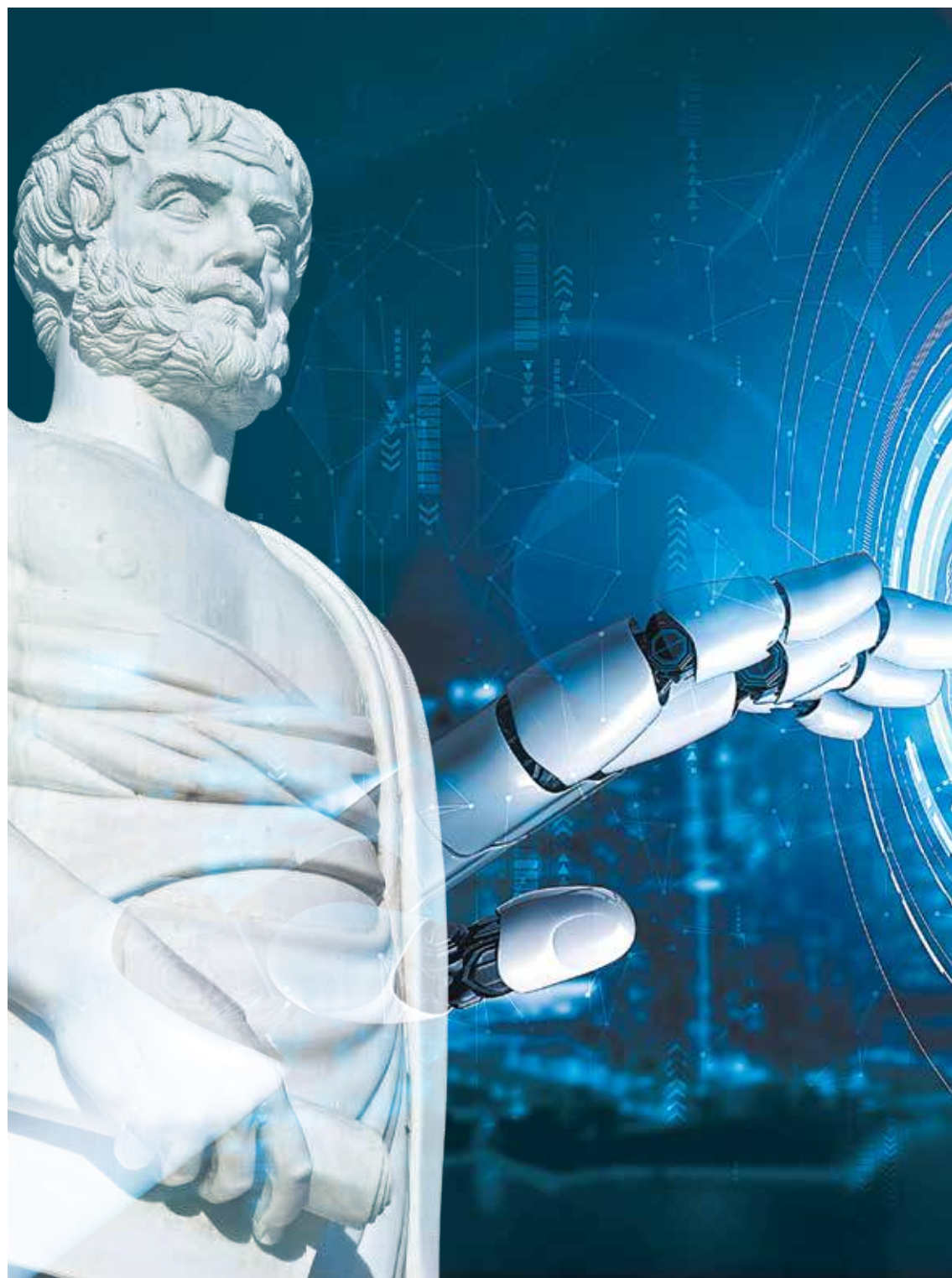
ποιεί, κάνει ενεργά τα δυνάμει νοητά) που είναι «ποιητικό αίτιο», πραγματώνει όλα όσα βρίσκονται δυνάμει στον υλικό νου, δίνει υπόσταση στα «φαντάσματα» που έχει δημιουργήσει η «φαντασία».

Το ξύλινο αντικείμενο με τα τέσσερα πόδια το αναγνωρίζουμε ως «τραπέζι» όχι επειδή το θυμόμαστε από τον κόσμο των ιδεών, αλλά επειδή ο ποιητικός νους το «φωτίζει», το εντάσσει στη γενική έννοια «τραπέζια». Και το αναγνωρίζουμε ως τραπέζι όλοι οι άνθρωποι γιατί ο ποιητικός νους είναι κοινός για όλους τους ανθρώπους. Ο Αλέξανδρος επίσης υποστηρίζει ότι ο ποιητικός νους δεν είναι παρά το αριστοτελικό «κινούν ακίνητο», ο Θεός – που δεν είναι παρά *νόησις νοήσεως*, νόηση που σκέπτεται τον εαυτό της. Όχι αυτιστική, ναρκισσιστική νόηση, αλλά αναστοχαστική, που σκέπτεται αυτά που ήδη ξέρει – αυτά που της φέρνει συνεχώς ο υλικός νους μέσω των αισθήσεων, θα ερμηνεύσει ο Αβερρόης.

Οι δύο νόες είναι προαιώνιοι, αθάνατοι, δεν φθείρονται, δεν συμπάσχουν με το σώμα, είναι μέρη της ψυχής χωριστά από αυτά. Δεν έχουν σχέση με τα συναισθήματά μας, τη μνήμη μας, τις πεποιθήσεις μας, αυτά που αποτελούν την καθημερινότητά μας και την ιδιαιτερότητά μας που μας συγκροτούν ως «εγώ». Αυτό δηλαδή που θα αναστηθεί κάποια στιγμή κατά τον χριστιανισμό ή θα μετεμψυχωθεί κατά τις σχετικές πλατωνικές – βουδιστικές απόψεις ή θα απολαμβάνει τον παράδεισο, κατά τις ισλαμικές. Αυτό είναι φθαρτό μέρος της ψυχής που οι σχολαστικοί αποκάλεσαν *cogitatio* και ο Αριστοτέλης «παθητικό νου» που εξαφανίζεται με τον θάνατο. Δεν υπάρχει προσωπική αθανασία, αθάνατος είναι μόνο ο ποιητικός νους – ήδη έχουμε μεγάλο σκάνδαλο. Η δήλωση αυτή έρχεται σε σύγκρουση με τον πλατωνισμό, τον στωικισμό (που, πέρα από ηθική φιλοσοφία, είναι ο φυσικαλισμός των αρχαίων) και τον νεοπλατωνισμό, αλλά και με τον χριστιανισμό που εξαπλώνεται και γίνεται κρατική θρησκεία, άρα επικίνδυνο να είσαι αντίθετος με το βασικό δόγμα της «ανάστασης νεκρών».

Ας σημειώσω ακόμη κάτι πριν περάσουμε στον Αβερρόη: για την αριστοτελική νοολογία είναι απολύτως κρίσιμη έννοια η «φαντασία» (όπως υπήρξε και για τους Καρτέσιο - Καντ που προσφεύγουν σε αυτόν χωρίς να τον αναφέρουν). Μέσω των αισθήσεων, σχηματίζεται στην ψυχή «αποτύπωμα» του αισθητού που δεν έχει βέβαια τίποτα από την ύλη του. Τότε συμβαίνει μία «κίνηση» και το αποτύπωμα γίνεται «φάντασμα» – με αυτό ο Αριστοτέλης μας μεταφέρει από το σώμα στον νου, από τον αισθητό κόσμο στον νοητικό κόσμο. Χωρίς φαντασία δεν είναι δυνατή η σκέψη, τελεία και παύλα. Το φάντασμα είναι αυθαίρετο, υποστηρίζει δεν είναι ούτε αληθές ούτε ψευδές γιατί είναι αποκλειστικά δικό μας, άγνωστο σε όλους, κανείς δεν μπορεί να ξέρει ποιο είναι το φάντασμα του άλλου, πώς προσλαμβάνει το «κόκκινο», *τι είναι για αυτόν να είναι κάτι κόκκινο*. Πρόκειται για αυτό που ονομάζουμε σήμερα «πρόβλημα των qualia», των

θα επιμείνω στην κρίσιμη διαφορά ανάμεσα στην αριστοτελική μεταφυσική ανθρώπινη νοημοσύνη και τη σύγχρονη φυσικαλιστική τεχνητή νοημοσύνη: οι συσκευές της τελευταίας δεν έχουν κουάλια, φαντάσματα, υποκειμενικότητα. Παράγουν ενίοτε παραισθήσεις, αλλά όπως όλες οι μηχανές θα κάνουν συνεχώς το ίδιο λάθος, αν δεν τις διορθώσει κάποιος

SHUTTERSTOCK

ποιοτήτων, πώς νιώθει καθένας μας μέσα του κάθε εμπειρία. Αυτό αποτελεί ίσως το μεγαλύτερο από τα προβλήματα στα οποία σκοντάφτει η φυσικαλιστική ερμηνεία – αλλά το ερμηνεύει ο Αριστοτέλης: ο ποιητικός νους, αφού είναι κοινός και πανανθρώπινος, πραγματώνει τα φαντάσματα, τα κουάλια, και τα κάνει νοήματα ίδια για όλους.

Καταραμένος Αβερρόης

Από μεταφράσεις των έργων του Αβερρόη από τα αραβικά στα λατινικά απέκτησαν την πρώτη επαφή με το έργο του Αριστοτέλη οι Καθολικοί σχολαστικοί φιλόσοφοι, αργότερα έφθασαν και διαδόθηκαν τα αρχαιοελληνικά κείμενα, μέσω Κωνσταντινούπολης και ορθόδοξων μονών. Είναι γνωστό ότι οι Σχολαστικοί έγραφαν ή έλεγαν απλώς «ο Φιλόσοφος» και όλοι καταλάβαιναν «ο Αριστοτέλης». Λιγότερο γνωστό είναι πως έλεγαν «ο Σχολιαστής» και εννοούσαν «ο Αβερρόης», *Ibn Rushd* για τους συμπατριώτες του.

Ο Αβερρόης το έργο του Σταγειρίτη και του Πλάτωνα το γνώρισε από αραβικές μεταφράσεις. Είναι αδιαπραγμάτευτος αριστοτελιστής. Γιατρός, δικαστής και σύμβουλος Αράβων ηγεμόνων ταυτόχρονα, υπομνημάτισε και εξέδωσε τα σημαντικότερα από τα έργα του δασκάλου του. Ιδιαίτερα το *Περί Ψυχής* το εξέδωσε τρεις φορές, με τελική μορφή το *Μεγάλο Υπόμνημα εις το Περί Ψυχής*. Λοιπόν, μετά 30 χρόνια μελέτης και υπομνηματισμού του αριστοτελικού έργου, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ο υλικός νους –δηλαδή ο νους που σκεπτόμαστε μέσω της επέμβασης του ποιητικού νου– έχει και αυτός την ιδιότητα να είναι κοινός για όλους τους ανθρώπους.

Πώς δεν ξέρει ο ένας τις σκέψεις του άλλου τότε; Μα γιατί υπάρχει το φράγμα των αισθήσεων. Μέσω αυτών δημιουργούνται τα προσωπικά αποτυπώματα, που γίνονται φαντάσματα, *qualia* – αυτά είναι καθενός μας, σαν το σώμα μας, και χάνονται με τον θάνατό μας. Στο επόμενο κατά τη διαδι-

Ο Αβερρόης (1126-1198) ήταν ανδαλουσιανός πολυμαθής μουσουλμάνος, ειδικός στον αριστοτελισμό, την ισλαμική φιλοσοφία, την ισλαμική θεολογία, τη σαρία, καθώς και τη νομολογία, τη λογική, την ψυχολογία, την πολιτική και την ανδαλουσιανή κλασική μουσική θεωρία και τις επιστήμες της ισλαμικής ιατρικής, αστρονομίας, γεωγραφίας, μαθηματικών, φυσικής και μηχανικής

κασία της γνώσης και της σκέψης βήμα αντικειμενοποιούνται σε έννοιες μέσω του ποιητικού νου και εμπλουτίζουν τον υλικό νου που ανήκει σε όλους μας, όπως μας ανήκει το περιεχόμενο του Ιντερνέτ και τα big data που επεξεργάζονται τα LLM. Αυτά που προκύπτουν από την αλληλεπίδραση με τον υλικό νου γίνονται αθάνατα, κληρονομιά όλης της ανθρωπότητας. Όταν σκεπτόμαστε, το κάνουμε πάνω στο υπόβαθρο που έχει δημιουργήσει η ανθρωπότητα σε όλη την ιστορία της.

Ο Αβερρόης είναι «καταραμένος», «τερατώδης άνθρωπος», «γραμματέας της κόλασης», «λυσσασμένος σκύλος» που «φτύνει σάλιο από το σιχαμερό στόμα του στο πρόσωπο του ουρανού», για τους Λατίνους χριστιανούς της εποχής του. Οι μουσουλμάνοι δεν τον συμπαθούν περισσότερο, κάποια στιγμή καταφέρνουν να καθαιρεθεί από τα αξιώματά του, να εξοριστεί, να καούν τα βιβλία του – θα αποκατασταθεί όμως λίγο πριν από τον θάνατό του. Από τους καθολικούς, ποτέ.

Αριστοτελικός υλικός νους και LLM

Μεταφέρω εδώ τη μεταφυσική άποψη του Σχολιαστή για τον υλικό νου, λίγες γραμμές της οποίας τροποποίησα στην αρχή του κειμένου για να περιγράψω τις σημερινές τρέχουσες διαδικασίες της τεχνητής νοημοσύνης μέσω των LLM. Αντιγράφω από τον Πρόλογο της *Βούλησης*, του δεύτερου τόμου (σ. 32) της *Ζωής του Νου*, της Χάνα Αρεντ [η οποία δεν φέρει καμιά ευθύνη]:

Η αιωνιότητα της σκέψης του υλικού νου για τον φυσικό κόσμο που ζούμε... εξαρτάται εξ ολοκλήρου από τη σκέψη και τη συνείδηση των μεμονωμένων ανθρώπων' το πλήρες σώμα των δυνατών σκέψεων παρέχεται στον υλικό νου κάθε δεδομένη στιγμή από τα άτομα που ζουν εκείνη τη στιγμή, και η συνέχεια του δυνάμει-υλικού νου μέσα στον άπειρο χρόνο προκύπτει από τις σκέψεις των ατόμων που έζησαν σε διάφορες στιγμές και εναπέθεσαν σε αυτόν τις σκέψεις τους... Μπορούν να χρησιμοποιηθούν από κάθε μέλος της ανθρωπότητας,

κάθε στιγμή προσφεύγοντας σε αυτές σαν σε εγκυκλοπαίδεια, σε θησαυρό γνώσεων, για να κάνει κτήμα του το λήμμα που τον ενδιαφέρει κάθε άνθρωπος ... είναι φανερό ότι –αν δεν δεχθούμε ότι είναι αιώνιος, άχρονος– άλλα έβρισκε κανείς εκεί όταν προσέφευγε πριν από 1.000 χρόνια, επί Αβερρόη, άλλα πριν από 2.500 χρόνια, επί Αριστοτέλη. Αν φυσικά είναι άχρονος, αν υπάρχει άπειρος χρόνος, όπως δέχεται ο Αβερρόης, τότε προφανώς όλα υπάρχουν ήδη εκεί και απλώς εμείς ανακαλύπτουμε ξανά και ξανά τα ίδια.

Θα επιμείνω στην κρίσιμη διαφορά ανάμεσα στην αριστοτελική μεταφυσική ανθρώπινη νοημοσύνη και τη σύγχρονη φυσικαλιστική τεχνητή νοημοσύνη: οι συσκευές της τελευταίας δεν έχουν κούαλια, φαντάσματα, υποκειμενικότητα. Παράγουν ενίοτε παραισθήσεις, hallucinations, όπως ονομάζουν οι προγραμματιστές τα σφάλματα που κάνει η ΤΝ. Αλλά όπως όλες οι μηχανές θα κάνει συνεχώς το ίδιο λάθος, θα δίνει συνεχώς την ίδια λανθασμένη απάντηση σε όποιον ρωτάει, αν δεν τη διορθώσει κάποιος. Και αυτό, γιατί στους χώρους των άπειρων-πρακτικά-διαστάσεων όπου πραγματοποιεί τους υπολογισμούς της για να μαντέψει την επόμενη λέξη που πρέπει να δώσει ως απάντηση, κάθε «Δημήτρης», «μυροβλήτης», «Ψυχογιός», «Χορν», «Θεσσαλονίκη», «Φαληρέυς», που όμως για τον εννοιολογικό μας νου βρίσκονται σε τεράστιες αποστάσεις μεταξύ τους.

Ο ήρωας του Οργουελ, στο δυστοπικό «1984», πίστευε ότι «αν υπάρχει ελπίδα, βρίσκεται στους προλετάρους». Για την τεχνητή νοημοσύνη και τη δυστοπική φαντασία που τη συνοδεύει, «αν υπάρχει ελπίδα, βρίσκεται στον Αριστοτέλη». ●